

Tri istraživačka projekta Zagrebačkog Etnografskog muzeja

Na iskustvu tri istraživačka projekta zagrebačkog Etnografskog muzeja autor formulira pitanja koja se mogu pojaviti kod terenskog rada skupine etnologa koji istovremeno istražuju zadano područje. Razmatra probleme podjele kulture na "teme", ujednačenog i dosljednog provođenja prethodno utvrđene metodologije ispitivanja, utjecaja "subjektivnog" na konačan rezultat rada te mogućnosti primjene rezultata. Zalaže se za primjenu rezultata istraživanja u svakodnevnoj praksi na istraživanom području u cilju podizanja svijesti kod stanovništva o vrijednostima lokalnog identiteta.

Ključne riječi: Etnografski muzej (Zagreb), etnografska istraživanja, terenski rad (etnografija), metodologija etnografskog rada

Na početku rada, u kojem se namjeravam baviti nekim problemima terenskog istraživanja smatram potrebnim podsjetiti na, nadam se, konačno prevladanu podjelu tradicijske baštine na materijalnu (kojom se bave muzeji) i duhovnu (kojom se bave instituti), koja je dugo obilježavala rad hrvatskih etnologa, poglavito njihova terenska istraživanja. Ona je bila uzrokovana više praktičnim razlozima i potrebom specijalizacije stručnjaka nego li dubljim teoretskim razlozima. Mogli bismo čak ustvrditi da je potreba specijalizacije za pojedina područja tradicijske kulture izazvala i neželjenu posljedicu tj. dio stručnjaka počeo je dijeliti i samu kulturu odričući "duhovno"

materijalnoj kulturi i obratno. Djelovanje zagrebačkog Etnografskog muzeja pokazuje, međutim, da ta činjenica nije dominantno karakterizirala njegov ukupan rad, iako bi se u tom smislu moglo govoriti o organizaciji same ustanove. O tome govori i podatak da je od 1920. godine u njegovom sklopu djelovao *Odsjek za pučku glazbu* koji se, dosljedno tadašnjem shvaćanju potrebe specijalizacije ustanova, 1948. godine izdvojio, čime je omogućeno osnivanje današnjeg *Instituta za etnologiju i folkloristiku* (Gjetvaj: 58).

Terenski rad, kao jednu od metoda prikupljanja građe, Muzej njeguje od samog svog osnutka. Promotrimo li samo taj segment njegovoga djelovanja, kao jednu od karakteristika zapaziti ćemo da se većim dijelom radi o istraživanjima koja je na zemljopisno relativno malom području, a prema vlastitom planu, provodio pojedini kustosi radi otkupa, prikupljanja potrebne građe za izložbu ili pisani stručni rad, odnosno dokumentiranja pojave koju smatra vrijednom. U tom se smislu u ranoj povijesti Muzeja kao iznimka izdvaja etnografsko istraživanje Pokuplja 1923. plovidbom Kupom od Karlovca do Siska. Ovo istraživanje pripada onima koja, za razliku od većine istraživanja koja su poduzimali stručnjaci Muzeja, karakterizira veličina obuhvaćenog područja, brojnost ekipe i relativno široko zamišljen istraživački zadatak. Premda su u deseteročlanoj ekipi bila samo dva profesionalna muzealca (Vladimir Tkalcic i Milovan Gavazzi), sve ih je povezivalo to što su bili "... ukorijenjeni u zavičajno tlo, s interesom i ljubavi za hrvatsko selo i njegovu kulturnu tradiciju; istodobno i stanovnici te participanti urbanih velegradskih sredina, ljudi široka vidika, obrazovani i civilizirani Europljani." (Muraj: 15). U tom ranom razdoblju hrvatske etnologije, kada obrazovanih etnologa nije bilo puno, ova je poveznica i ostalim članovima skupine davala izvjesni "istraživački legitimitet".

Zadaci istraživanja definirani su još u *Putnoj osnovi* za godinu 1923/24. (Muraj: 8): 1. proučavanje općih i posebnih etnoloških problema, 2. upoznavanje etnografske građe na terenu radi determiniranja predmeta iz postojećeg fundusa, 3. nabava predmeta radi upotpunjavanja zbirke, 4. propagiranje muzejskih interesa kao i pronalaženje terenskih povjerenika. Posljednji navedeni zadatak stavlja istraživanje Pokuplja u kontekst suvremene muzejske problematike u kojem će se analizirati tri, mnogo kasnije izvedena, istraživačka projekta. Očito je da se suvremeni muzeji dobrim dijelom bave sličnom problematikom kao i početkom dvadesetog stoljeća, samo se to danas drugačije formulira. Naime, sasvim je razumljivo da su 1923. godine stručnjaci relativno mlade ustanove (Muzej djeluje od 1919. godine) osjećali potrebu da se ona afirmira, te da se na taj način u lokalnim sredinama afirmira i tradicijska baština. Mnogo kasnije, kada je Muzej realizirao tri veća istraživačka projekta koja u nekim segmentima možemo uspoređivati s pokupskim istraživanjem, pitanje primjenjivosti rezultata i dalje je jednako prisutno, kao što je jednako aktualna i potreba afirmacije tradicijske baštine kod lokalnog stanovništva. Međutim, način na koji bi taj cilj bilo moguće postići, zbog drugačije društvene situacije potpuno se razlikuje od onoga što je moglo biti na pameti istraživačima iz 1923. godine.

Sva tri novija projekta realizirana su u neposrednoj blizini Zagreba, a potaknuta su "*hitnom potrebom registriranja tradicijskih oblika kulture, koji se na ovom području gube zbog jakog utjecaja grada Zagreba i njegovih prigradskih naselja*".¹

Prvi je projekt započet u drugoj polovici 1960-ih godina, a dovršen 1985. Kako se u to vrijeme nije moglo predvidjeti da će u budućnosti biti realizirana još dva projekta, ovaj prvi i danas se kolokvijalno naziva "*Istraživanjem okolice Zagreba*". U tu je svrhu pojam "okolica Zagreba" prostorno određen na sjeveru južnim obroncima planine Medvednice, na jugu Turopoljskom nizinom, na zapadu naseljem Podsused te na istoku naseljem Ščitarjevo.

Iduća dva istraživačka projekta realizirana su 1990-ih godina. Jedno je istraživanje izvedeno 1995/96. na području Žumberka kojeg zemljopisno definiramo kao brdsko područje zapadno od Zagreba, na granici sa Slovenijom, na sjeveru omeđena rijekom Krkom, a na jugu Kupom. U administrativnom smislu radi se o općini Sošice. Drugo je terensko istraživanje izvedeno južno od Žumberka, jugozapadno od Zagreba na području općine Pisarovina, koja obuhvaća sela uz obalu Kupe i na obroncima Vukomeričkih gorica.²

Sva tri projekta od uobičajene prakse izdvaja činjenica da je na jednom području primijenjena relativno razvijena tematska shema s višočlanom ekipom. Ovakva sinkrona izvedba omogućila je širi pogled na stanje tradicijske baštine nego li dotadašnja sporadična pojedinačna istraživanja.

Na primjeru navedena tri projekata razmotrit će se problemi zapaženi tijekom rada, a koji su se odrazili na rezultate. Osim toga, ukratko ću analizirati današnji odnos tradicije prema suvremenom kako bih objasnio svoj odnos prema mogućoj primjeni rezultata istraživanja.

Opis

Prvo istraživanje, danas poznato kao "*Istraživanje okolice Zagreba*", provedeno je na području koje je dobrim dijelom fizički ugroženo širenjem grada Zagreba ali i manjih urbanih središta (Velike Gorice, Samobora i Sesveta). Za razliku od ostala dva, ovo su istraživanje proveli isključivo etnolozi, i to dio po dio, tako da je svaki istraživač godišnje imao na raspolaganju desetak dana za obradu dijela terena dogovorenog za tu godinu. Budući da se radi o velikom području, između njegovih pojedinih dijelova znatne su razlike u pogledu trenutačnog stanja tradicijske baštine.

¹ Iz obrazloženja kojim je godine 1967. tadašnji *Zagrebački ogranak Etnološkog društva Jugoslavije* inicirao ideju o istraživanju tradicijske kulture zagrebačke okolice.

² U prvom ugovoru o financiranju, koji je Etnografski muzej sklopio sa Županijom zagrebačkom, utvrđuje se da će biti provedeno "*...etnografsko istraživanje Žumberka*", dok se u drugom spominje "*...istraživanje Pokuplja (bivšeg kotara Pisarovina)*".

Tradicijska je baština, naravno, ugrožena na cijelom području - kako u dijelovima koje je "progutao" grad širenjem svojih novih četvrti i naseljavanjem, tako i u ostalim dijelovima zbog drastične promjene egzistencijalne osnove. Ovo je područje ipak manje ugroženo iseljavanjem stanovništva u grad zbog relativno dobrih komunikacija i mogućnosti kombiniranja izvora prihoda od poljodjelstva, stočarstva i zaposlenja u gospodarstvu. Ovdje se, doduše, radi o subjektivnoj procjeni na temelju, također subjektivnih, procjena kazivača dobivenih tijekom istraživanja. Statistički, pak, podaci o imigraciji i emigraciji za područje Županije zagrebačke ne postoje (Župančić: 24).

Unatoč tome što tradicijska kultura nestaje, ipak su njezini tragovi još veoma vidljivi. Još uvijek postoje brojni primjeri karakteristične drvene arhitekture, narodne nošnje, sajnova na kojima se tradicija još uvijek može osjetiti u načinu trgovanja i izboru rukom izrađenih predmeta potrebnih u seoskom domaćinstvu, proštenja, prakticiranja godišnjih i životnih običaja. Ipak, društveni procesi čine da dio po dio te kulture neminovno seli u sjećanja. U tom kontekstu trebamo gledati i na razaranja u najnovijem ratu, kao na povijesnu epizodu s kojom treba računati i koju je u svakom društvu teško izbjeći. Ono što se moglo izbjeći, to su "razaranja obnovom" nakon rata. Sintagma Željke Čorak "*sam svoj četnik*", karikirano, ali i slikovito, ilustrira ne samo razmjere uništavanja, već i tužnu činjenicu da vlastitu tradiciju sami devastiramo (Kušen: 31)

Istodobno s istraživanjima etnologa Muzeja, na području druga dva istraživanja provedena su i istraživanja ekipe sociologa,³ što je omogućilo cjelovitiju analizu stanja. Za stanje tradicijske baštine na području općine Pisarovina, dobrim dijelom vrijede iste ocjene kao kod projekta "*Istraživanje okolice Zagreba*": opasnost od iseljavanja nije pretjerano izražena premda su neki dijelovi bili izloženi razaranja u najnovijem ratu. Negativni demografski trend najizraženiji je u području Žumberka gdje zbog autarkična gospodarstva te planinske konfiguracije nije moguće bez radikalnih promjena osigurati kvalitetne životne uvjete. Zbog toga su mnoge kuće opustjele ili su pak nastanjene ljudima u visokoj životnoj dobi.

³ Rezultati istraživanja na području Žumberka objavljeni su u knjizi *Žumberak - baština i izazovi budućnosti* 1996. godine sa sljedećim sadržajem: Spomenička baština Žumberka, Stanovništvo - kretanje i stanje, Stanovanje i kućni inventar, Prehrana, Osnove tradicijskog gospodarstva, Obrti, Transport, Trgovina i mjere, Tekstilno rukotvorstvo, Narodna nošnja, Narodna medicina, Igre i zabave, Životni običaji, Godišnji običaji, Stanovništvo, obitelji i domaćinstva, Socijalne i ekonomske značajke seljačkih gospodarstava i žumberačke poljoprivrede, Mišljenje Žumberčana o razvojnim problemima i prednostima njihovog kraja, Opći prikaz gospodarskog stanja i razvojnih mogućnosti Žumberka, Ekološki pristup Žumberku. Osim socioloških, na području Pisarovine provedena su i istraživanja dijalektalnih značajki. Rezultati samo etnoloških istraživanja i istraživanja govora objavljeni su u časopisu Muzeja, *Etnološka istraživanja* 6, Zagreb, 1999. (Pisarovina - prostor, vrijeme, pučanstvo, O pisarovinskom govoru, Stanovanje, O gospodarstvu, Prehrana, Etnomedicina, Današnje viđenje tradicijskih obrta, Transport i transportna sredstva, Tekstilno rukotvorstvo, Narodna nošnja, O mjerama i trgovini, Životni običaji (od rođenja do smrti), Igre i zabave.

Problemi

1. Podjela na teme

U cilju stjecanja što cjelovitijeg uvida u tradicijsku baštinu određenog područja, istraživanja u višečlanoj ekipi nedvojbeno imaju znatne prednosti u usporedbi s istraživanjem pojedinca koji svoje zanimanje usmjerava na jednu ili nekoliko odabranih tema. Međutim, činjenica je da u tom slučaju poteškoće koje općenito karakteriziraju terenski rad dolaze do jačeg izražaja i u krajnjoj konsekvenci rezultiraju nepodudarnostima i neravnomjernom kvalitetom obrade pojedinih tema.

Zbog neprikladnosti velikih kompleksa za cjelovito bavljenje, potrebno ih je podijeliti na manje cjeline na koje onda - privremeno ili trajno - usmjeravamo svoje zanimanje. Tako kompleks baštine na višim razinama dijelimo po znanstvenim načelima ili ustanovama, zatim po vlasništvu, materijalu, veličini itd. (Šola: 2000, 108). Takvu fragmentaciju neophodnu za učinkovitost višečlane ekipe pri terenskom radu na nižim razinama nazivamo podjelom na "teme". Nažalost, po završetku istraživanja nemoguće je sintezu izvesti na zadovoljavajući način, pa stoga slika tradicijske baštine i dalje ostaje fragmentirana. Ovaj je problem osobito naglašen tamo gdje su istraživanja provele višečlane ekipe.

2. Definiranje granica teme

Istražujući jedno tematsko područje, nerijetko dolazimo do granice kada se upitamo jesmo li još uvijek u području iste teme ili zalazimo u drugu. Naravno, to je logično jer mi ipak istražujemo život ljudske zajednice koja se, živeći ga, nije pitala kojoj temi pripada neka od njenih djelatnosti: pripada li uzgoj žitarica "*poljodjelstvu*" a mljevenje zrna u mlinu "*zanatu*" ili "*arhitekturi*", je li uzgoj stoke "*stočarstvo*" a njena prodaja "*trgovina*", pripada li pastirska torba temi "*stočarstvo*" ili "*tekstilu*"... Dvojba unutar iste teme pojavljuje se i zbog različitosti sadržaja koji neki pojam ima danas u odnosu na bližu ili dalju prošlost. Primjerice, u okviru istraživanja teme "*zanati*" kolare, tesare i bačvare ispitivat ćemo kao zasebne struke. No, takva podjela u pravilu vrijedi za noviji sloj tradicijskih zanata, kojima se bave tzv. "*izučeni zanatlije*", dok je kod vještih, samoukih pojedinaca "naziv" struke teško odrediv. Tragajući, prema "*novijoj podjeli*" u okolici Zagreba za, npr., "*kolarom*", naišli bismo doista na majstora koji se nekada bavio izradom i popravkom dijelova seljačkih kola. No, ubrzo ćemo saznati da smo zapravo našli majstora koji se bavi čitavom skalom (ili samo njenim dijelom) obrade drveta te da se on podjednako bavi kolima, vodirima, jarmovima, drvenim dijelovima pluga i izgradnjom kuća od drvenih greda. Tako on svojom djelatnošću "ulazi" na područje različitih tema: zanati, stočarstvo, transport, graditeljstvo. Prema "*narodnoj klasifikaciji*", on pripada kategoriji "*drveni majstori*".

Kod ekipnog terenskog rada, zalaženje u "*tuđu*" temu često (zbog različitog shvaćanja primjene dogovorene metodologije, subjektivnosti i različitih sposobnosti istraživača, različite procjene kvalitete kazivača ...) rezultira kontradiktornošću

prikupljenih podataka dvojice ili više istraživača koji su se dotakli iste pojave. Nerijetko se događa da, npr., jedan istraživač ustvrdi da na istraživanom području neka pojava ne postoji, dok će je drugi (spretniji ili sretniji?), čija se tema "preklapa", zabilježiti. Kada se takva dva rada bez supervizije objave u istoj knjizi, izazivaju nedoumicu i nepovjerenje u temeljitost i ozbiljnost istraživanja.

3. Neujednačenost i subjektivnost u primjeni prihvaćene metodologije

Svaki istraživački projekt u kojem sudjeluje višečlana ekipa nužno bi trebao započeti utvrđivanjem jedinstvene metodologije. Međutim, ako se projekt izvodi na nedovoljno poznatom terenu, u pravilu je tijekom istraživanja dogovorenu metodologiju nužno prilagođavati. S druge strane, unatoč trudu istraživača da bude objektivan, subjektivnost u odnosu prema predmetu i metodi istraživanja ipak nije moguće izbjeći, a to je naročito uočljivo kod *ad hoc* prilagođavanja. Stoga mozaik tradicijske baštine određenog područja koji po završetku istraživanja nastojimo sastaviti nerijetko reflektira različite osobnosti istraživača, različite sposobnosti za specifičnosti terenskog rada i različito razumijevanje metoda i ciljeva.

Ovi bi se problemi mogli, ako ne sasvim izbjeći, barem svesti na razumnu mjeru prethodnim istraživanjima. Na temelju prethodnog istraživanja mogla bi se utvrditi jedinstvena istraživačka metodologija konstantnom kontrolom i usklađivanjem rada koje bi se provodile paralelno i istovremeno u pojedinim fazama njegova odvijanja, a naročito naknadnom provjerom i dopunom građe nakon što se obrade sve teme. Međutim, takve mjere iziskuju više vremena i, naravno, više novca.

Kada je riječ o tradiciji, često čujemo kako se govori - a i sami možda tako govorimo - o potrebi njezina "*očuvanja*". Pri tome se često misli na "*pamćenje*", pa se na taj način ponekad susrećemo s doslovnim tumačenjem tog termina kao zauzimanjem za povratak "*dobrih starih vremena*" koja bi život suvremenog čovjeka učinila kvalitetnijim, kako u fizičkom tako i u etičkom smislu. Oni koji tako pojednostavljeno shvaćaju ovaj termin, grupirani su na dva pola: jedni zastupaju rigidne mjere nastojeći da se sve što je danas sačuvano od tradicije petrificira i, ako je moguće, reanimira i afirmira kao suvremeni koncept, dok bi se drugi svega toga oslobodili kao balasta zbog kojeg bi nas mogli zaobići globalizacijski procesi. Paradoksalno je da ovako ekstremni stavovi uglavnom ne dolaze do izražaja u raspravama, već u praksi⁴ kada na zadanom primjeru treba pokazati kako shvaćamo načelo da je u suvremnoj primjeni tradicijskih obrazaca neophodna prilagodba i da "tradicija u

⁴ Kao najčešće primjere takvog shvaćanja, ali i nerazumijevanja i nebrige za tradiciju, uobičajeno spominjemo suvremenu ruralnu arhitekturu. Ta je vrsta devastacije sela započela prije Domovinskog rata, a nastavljena ratnim razaranjima i poslijeratnom obnovom. Kako, međutim, od arhitekata (stručnjaka) očekivati senzibilitet za tradicijsku arhitekturu, kad je rurizam na arhitektonskom odjelu AGG fakulteta ukinut još pedesetih godina, u vrijeme kada u ruralnim prostorima živi oko 74 % stanovništva Hrvatske (Živković: 23).

suvremenom" znači očuvanje prepoznatljivosti i tradicijskog duha. Tradicija je, međutim, promjenjiva kategorija i za primjenu njezinih obrazaca ne možemo se poslužiti samo rezultatima već davno izvedenih istraživanja, već je neophodno konstatno istraživanje kako na onim područjima koja su do sada slabo ili nikako istraživana, tako i na onim koja su već obrađivana.

Osvrnemo li se unazad na sudbinu dosadašnjih etnoloških istraživanja, može nam se učiniti da je jedini cilj našeg bavljenja problemima kulturne baštine postizanje stručnog ili znanstvenog rezultata unutar vlastite ili srodnih struka. Dakako da je i to jedan od zadataka, no kako odgovoriti na pitanje o primjeni tih rezultata? Čemu oni mogu poslužiti u suvremenom životu uže i šire zajednice, tko bi trebao odlučiti o načinu njihove primjene, te tko bi ih mogao primijeniti?

U posljednje se vrijeme potreba zaštite tradicije često spominje u kontekstu potrebe očuvanja vlastita kulturnog identiteta koji ugrožavaju globalizacijski procesi. Unatoč tome što se često spominju pozitivni primjeri iz razvijenih zemalja, a opasnost po identitet umanjuje, čini se da u tom sukobu tradiciji ipak "ide" znatno lošije; naime, činjenica je da su realizirani primjeri primjene tradicijskih obrazaca prilagođenih suvremenosti još uvijek malobrojni, a pretežno i loše izvedeni. Mislim da je djelomično problem u tome što se na tradiciju gleda kao na kulturni kompleks koji pripada isključivo prošlosti, pa time domeni "muzeja". Iz toga i proizlazi da su do danas više ili manje uspješno realizirani projekti iz tog područja zapravo muzeji na otvorenom (Staro selo Kumrovec, Donja Kupčina, Ozalj). Paradoksalno je da su jedan od rijetkih projekata, koji je uglavnom uspješno primijenio osuvremenjeni tradicijski obrazac, izveli stranci u Dječjem selu Ladimirevci. Poštivanjem osnovnih karakteristika panonskog sela, sačuvan je duh regionalne arhitekture i organizacije naselja, a istodobno je kultura stanovanja podignuta na suvremenu razinu.⁵ Zašto takvih primjera nema više, nije jednostavno objasniti. Prije toga trebalo bi odgovoriti na pitanje trebaju li u, npr., prostornom planiranju, turističkim, dizajnerskim, poljodjelskim i drugim projektima sudjelovati etnolozi? Čini mi se da je problem upravo u tome: etnolozi nisu arhitekti, dizajneri, turistički stručnjaci, agronomi ..., a ovi pak nisu etnolozi. Tako naši rezultati, uz pozitivne iznimke, ostaju u krugu struke iako društvo za vlastitu tradicijsku baštinu općenito pokazuje veliko zanimanje.

Zaključak

Terenska istraživanja zagrebačkog Etnografskog muzeja (kao uostalom i drugih ustanova) predstavljaju potencijal koji bi mogao biti putokaz za zahvate koji bi se mogli pozitivno odraziti na aktualnu situaciju na istraživanim područjima, karakteriziranu teškim stanjem gospodarstva i nepovoljnim demografskim trendovima. Osnovni je uvjet da ta činjenica bude prepoznata s istinskom željom da se analiza

⁵ Za informaciju o ovom naselju zahvaljujem kolegi Zdravku Živkoviću.

građe uvaži u razvojnim planovima kako na razini lokalnih zajednica, tako i na razini države.⁶

Predstavljeni projekti realizirani su na područjima koja manjim dijelom administrativno pripadaju Gradu Zagrebu, a većim Županiji zagrebačkoj. Radi se o ruralnim područjima u kojima je, bar kada je riječ o Županiji, posjedovanje gospodarstva kao egzistencijalne osnove i njegova prosječna veličina iznad hrvatskog prosjeka (Štambuk, Župančić, Kelebuh: 87). Ovo svakako treba imati na umu kada se procjenjuje značaj narodne baštine za ruralnu sredinu.

Da bih objasnio potencijal koji tradicijska baština posjeduje, polazim od činjenice da je teško stanje na selu rezultat stanja cjelokupna gospodarstva, ali i specifične demografske situacije. Naime, prosječna starosna dob seoskog stanovništva neprestano raste. Ova su dva problema tijesno povezana: da bi se zaustavio odlazak mlade populacije u gradove, potrebno je na selu omogućiti život prema suvremenim standardima i poraditi na izgrađivanju svijesti o jednakoj društvenoj vrijednosti životu u gradu.

Istraživani prostor obuhvaćen je administrativnim granicama Županije zagrebačke za koju sociolozi konstatiraju: "*Smisao naglašavanja pojedinih osobitosti tog prostora leži u namjeri da se ukaže na složenost međuodnosa grada Zagreba i okolnih prostora i da se pledira za jedan kvalitativno drukčiji pristup razmatranjima međuzavisnosti i povezanosti te dvije sredine. To ujedno znači da aktivnost žiteljstva, kao i namjena i sudbina prostora Županije zagrebačke nije nužno u tome da budu mehaničko proširenje velegrada, i da žive "u sjeni metropole", već da, na podlozi prirodnih osobitosti i stvaralačkih napora tamošnjeg žiteljstva, postanu ravnopravni dio jednog šireg regionalnog prostora i sudionik skupnog nastojanja da se dostigne viša civilizacijska i kulturna razina cjelokupnog prostora.*" (Štambuk, Župančić: 11).

Ovako definiranoj podlozi na kojoj bi se ostvarila ravnopravnost života na širem prostoru, osim "*prirodnih osobitosti i stvaralačkih napora tamošnjeg žiteljstva*", svakako treba dodati i svojstva kulturne baštine. Plediranju "*za jedan kvalitativno drukčiji pristup razmatranjima međuzavisnosti i povezanosti*" grada i njegove okolice etnografska istraživanja (kao i njihov eventualni i poželjni nastavak) mogu dati značajan doprinos.

Baština istraživanog područja sadrži neke značajke koje bi se dobro uklopile u strategiju koja izlazi iz teškog gospodarskog stanja vidi u "*poticanju malog i srednjeg poduzetništva*". Ako neprestanim ponavljanjem s premalo učinka političari nisu oduzeli uvjerljivost ovoj sintagmi, ona bi tradicijskoj baštini doista mogla pružiti šansu. Poljodjelstvo i stočarstvo u Hrvatskoj dobrim dijelom još uvijek funkcionira u okviru obiteljskih imanja koja možem tretirati kao male poduzetničke jezgre. Dok

⁶Nakon što su u Domovinskom ratu razorena sela, nije iskorištena šansa da se u obnovi koristi golema građa koju posjeduju ustanove koje se bave istraživanjem tradicijske baštine, pa čak niti opsežna građa *Uprave za zaštitu kulturne baštine Ministarstva kulture*. Već je 1992. godine Hrvatsko društvo folklorista organiziranjem stručnog skupa nastojalo ukazati na probleme koji će se pojaviti tijekom očekivane obnove. U zborniku s tog skupa objavljeni su radovi Zdravka Živkovića i Eduarda Kušena u kojima se egzaktno sugeriraju načela koja bi u obnovi sela trebalo respektirati.

sociolozi konstatiraju da su seoska naselja na ovom području "*listom pogođena depopulacijom*" i da su "*u napadnoj fazi dekompozicije*" (Štambuk, 1994: 24), čini se da za zaustavljanje takvog trenda nije dovoljno samo uspostaviti bolju komunikaciju s metropolom ili omogućiti zapošljavanje u nekoj nepoljodjelskoj djelatnosti u neposrednoj blizini. S druge strane, treba imati na umu da na području Županije zagrebačke trećina naselja ima do sto stanovnika, što se smatra premalim brojem za razvoj bez poticaja sa strane (Štambuk, 1994: 16). U situaciji u kojoj se pod pojmom "poticanja" uglavnom razumijeva kreditiranje pojedinačnih inicijativa pod različitim uvjetima, jasno je da je veoma važno optimalno iskoristiti sve raspoložive resurse, pri čemu nikako ne treba zapostaviti tradicijsku baštinu. U takvim bi se slučajevima, osobito kada se radi o razvoju tzv. "seoskog turizma" koji može konvertirati kulturno dobro sela u materijalno (Kušen: 33) ili o proizvodnji "zdrave hrane", moglo pokazati isplativim poticati aktivnosti u malim sredinama.

Ova su istraživanja na promatranom području registrirala djelatnosti s dugotrajnom tradicijom, pa treba pretpostaviti da bi na najbolji prijem kod stanovništva moglo naići stimuliranje upravo tih djelatnosti.

Budući da su u nizinskom dijelu općine Pisarovina ustanovljene tradicije uzgoja mliječnih krava, svinja i gusaka za tržište, bilo bi logično stimulirati i osuvremeniti upravo tu djelatnost koja bi se oslanjala na tržište i prerađivačke kapacitete obližnjih gradova. Pandan ovome, sjeverno i sjeveroistočno od Grada, stara je tradicija opskrbe gradskih tržnica povrtlarskim proizvodima. S druge strane, gospodarstvo Žumberka obilježava izrazita autarkičnost, brdovit pejzaž i pedološke karakteristike koje onemogućuju značajniju proizvodnju za veliko tržište. Povezana s prirodnim ljepotama i blizinom grada, tradicija ovog kraja predstavlja dobre uvjete za razvoj seoskog turizma gdje bi pojedina gospodarstva funkcionirala kao ugostiteljski objekti u čijoj bi ponudi autarkičnost ("*Uvjerite se sami kako je proizvedena hrana koju nudimo ...*") postala turistička marka. Prije desetak godina na tom je prostoru izgrađen ugostiteljski objekt koji je pokušao objediniti upravo to: tradicijske vrijednosti i poslovnost. Iako bi etnološku komponentu projekta mogli smatrati neuspjelim,⁷ posjet velikog broja gostiju za lijepih proljetnih, ljetnih i jesenskih dana pokazao je kako bi sustavno stimuliran dio žumberačke tradicije mogao postati izvor prihoda i motiv mladim ljudima za ostanak na selu.

Stimuliranje osuvremenjenih tradicijskih gospodarskih grana uporedo bi trebali pratiti i napori za povratak dostojanstva života na selu i edukacija o obilježjima lokalne tradicijske kulture i vraćanju svijesti o njezinim vrijednostima, jer osigura-

⁷ Ovaj ugostiteljski objekt zamišljen je kao *žumberačko selo* rekonstruirano od kuća otkupljenih u okolini i preseljenih na novu lokaciju. Vlasnik je tada imao ambicija, u suradnji sa stručnjacima za očuvanje baštine, turistima ponuditi u prehrani lokalne specijalitete i razne sadržaje vezane uz žumberačku tradiciju. Kada je shvatio da "suradnja sa strukom" podrazumijeva nepotrebno dugotrajnu i jednako tako nepotrebno skupu izradu projekta, prema vlastitoj je ideji montirao drvene kuće koje oblikom ne odgovaraju tipičnim žumberačkim, a niti organizacija naselja ne odgovara tradicijskom žumberačkom selu. U posljednje vrijeme, naselje nosi naziv *Žumberačko eko-selo*.

nje dobrih uvjeta privređivanja i višega životnog standarda nije dovoljno da se radno aktivna i fertilna populacija zadrži na selu. Nakon 2. svjetskog rata, socijalistička strategija gospodarskog razvoja temeljena je na bazičnoj industriji u gradovima koja je trebala velik broj radnika. Istodobno je razvijana svijest o selu kao kulturno zaostaloj sredini i ostatku prevladanih faza kulturnog razvitka. Bez obzira što ovakav stav danas nije dominantan, ipak mi se čini da možemo govoriti o gubitku respekta prema lokalnom kulturnom identitetu. U takvoj situaciji okupljanje stanovništva oko projekata koji svjedoče i educiraju o pripadnosti karakterističnom kulturnom identitetu može odigrati značajnu ulogu u vraćanju dostojanstva i ponosa zbog pripadnost lokalnoj kulturi.

U tom smislu, rezultati istraživanja temeljeni na podacima prikupljenim na području zajednice i od njezinih članova mogli bi postati okosnica projekta koji bi, uz stručnu pomoć (kako Etnografskog muzeja tako i raznih drugih ustanova), realizirale lokalne ustanove i stanovništvo. Projekti ne bi trebali biti usmjereni isključivo na otkrivanje današnjoj populaciji nepoznatih povijesnih činjenica nego ponajprije na afirmaciju svega vrijednog što obilježava lokalnu kulturu. Pri tome bi od velike koristi mogla biti sugestivnost koju na stanovništvo nedvojbeno ima reputacija uglednih gradskih kulturnih ustanova.

Projekt treba objedinjavati niz akcija koje bi se permanentno odvijale na zemljopisno što manjem području i prilagodile njegovoj infrastrukturi: lokalnom muzeju, školi, folklornoj skupini,⁸ privatnoj muzejskoj zbirci, industrijskom ili nekom drugom proizvodnom pogonu karakterističnom za dotično područje. U pravilnim razmacima, male lokalne akcije trebaju postati dio većih na širem području zagrebačke okolice kako bi svaka mala zajednica stekla predodžbu o značaju njihove kulture u širem kontekstu.

Ovdje nije riječ o predstavljanju zajednice i njezine baštine strancu, nego ponajprije pripadnicima te zajednice, i to u svoj njezinoj cjelini. Ono mora uključiti cjelovit teritorij i sve što je valorizirano i zabilježeno kao važno (zgrade, urbane cjeline, privredni objekti, prirodne pojedinosti ili ansambli, događaji, pojedinci itd. (Šola, 1990: 22).

Takav bi projekt, putem izložbi, radionica, obilježavanja datuma važnih za zajednicu, ali i aktivnim sudjelovanjem njezinih članova u prikupljanju podataka i dokumentiranju lokalne kulture, funkcionirao kao "*tvornica identiteta*" s ciljem formiranja svijesti o lokalnom kulturnom identitetu (Kolbas: 104). Kada se radi o okolici velikoga grada kakav je Zagreb, ruralne karakteristike tog identiteta pod jakim su pritiscima globalizacijskih procesa; u vrijeme kada su oni bili neznatni, nazivali smo ih "*utje-*

⁸ Ne radi se ovdje samo o neposrednom sudjelovanju u scenskom izvođenju ili korištenju starije populacije kao mentorske, već o sudjelovanju cijele lokalne zajednice i svih naraštaja u događanjima koja imaju tradicijsku podlogu. To ne moraju biti reanimirana događanja iz nekoga prošlog vremena - ona mogu biti izvedena i u osuvremenjenom obliku. Bitno je da budu prigoda i povod za učenje o vlastitoj tradiciji (obilježavanje tradicijskih datuma povezanih s vjerskim ili nekim drugim povodom).

cajem grada na selo". Danas pak, kada ovo područje djelomično postaje dio grada ili njegova predgrađa, glavna bi zadaća "tvornice identiteta" trebala biti da se nekoć dominantnim ruralnim obilježjima osigura ravnopravna uloga u procesu formiranja novog identiteta. Moram naglasiti da pritom ne mislim na potrebu nametanja revaloriziranih prevladanih vrijednosti, već na uspostavljanje kontinuiteta između prošlog i sadašnjeg kulturnog identiteta. Naime, poznato je da se tradicijska kultura često promatra jednodimenzionalno: ona se iz različitih razloga ili idealizira ili omalovažava. U novije vrijeme u upotrebi je termin *rurbanizam* kojim se pejorativno označava unošenje ruralnih vrijednosti u urbanu kulturu. U tom se značenju primjenjuje na cjelokupnu tradicijsku kulturu čime se urbana kultura (kao nešto čemu treba težiti) suprotstavlja ruralnoj (kao nečemu prevladanom). Slično je značenje imao termin "folklorizam" sve do šezdesetih godina kada je Herman Bausinger uveo pojmove "pozitivnog i negativnog folklorizma" (Rihtman-Auguštin: 81).

U takvom shvaćanju formiranja "novog identiteta" Etnografski muzej mogao bi imati značajno mjesto koje ovdje vrednujem iz perspektive njegovih terenskih istraživanja. Naravno, to ne znači da je njegovo mjesto iznad onih koja zauzimaju druge ustanove. U takvim projektima, na ovom bi području značajnu ulogu mogli odigrati drugi zagrebački muzeji, kao "tvornice identiteta par excellence", ali i etnografska zbirka u samostanu u Sošicama, muzejski postav na otvorenom u Donjoj Kupčini, kompleksni muzeji u Samoboru, Velikoj Gorici i Sesvetama, lokalne škole, uređeni arheološki park u okolini Zagreba u Ščitarjevu, zatim izvori mineralne vode u Jamnici i drugo.

Zaključno, želio bih istaknuti da mi je u opisivanju mogućnosti primjene korištenja rezultata istraživanja zagrebačkog Etnografskog muzeja namjera bila prikazati ih u njihovom najširem opsegu. Svjestan sam da bi realizacija spomenutih projekata zahtijevala financijski angažman za koji u ovom trenutku ne postoje izgledi i da će rezultati istraživanja uglavnom poslužiti za stručni i znanstveni rad unutar etnologije i srodnih znanosti. Ipak, nadam se da će barem dio mogućnosti biti iskorišten unutar redovnih djelatnosti lokalnih ustanova (škola, amaterskih kulturnih društava, malih muzeja) i pojedinaca, i to u o onim dijelovima koji ne iziskuju veće financijske izdatke.

Literatura

- Gjetvaj, Nada (1989) Etnografski muzej u Zagrebu - u povodu 70. obljetnice, u: *Etnološka istraživanja* 5, Zagreb, Etnografski muzej Zagreb
- Kolbas, Irena (2000) Tvornice identiteta, u: 2. i 3. seminar *Arhivi, knjižnice, muzeji: mogućnosti suradnje u okruženju globalne informacijske infrastrukture: zbornik radova*, Zagreb, Hrvatsko muzejsko društvo
- Kušen, Eduard (1993) Obnova hrvatskog sela - prilika za razvoj seoskog turizma, u: *Ratna sudbina hrvatske tradicijske baštine - Radovi Hrvatskog društva folklorista, vol. 1*, Zagreb, Hrvatsko društvo folklorista

- Muraj, Aleksandra (1993) Memorabilia Colapensia - anno domini 1923. Priča o jednoj plemenitoj avanturi, u: *Pokupska sjećanja - Etnografska ekspedicija 1923.* (katalog izložbe), Zagreb, Etnografski muzej Zagreb
- Rihtman-Auguštin, Dunja (1991) Istinski ili lažni identitet - ponovo o odnosu folklor i folklorizma, u: *Simboli identiteta*, Zagreb, Hrvatsko etnološko društvo
- Šola, Tomislav (2000) Što stručnjaci moraju?, u: *2. i 3. seminar Arhivi, knjižnice, muzeji: mogućnosti suradnje u okruženju globalne informacijske infrastrukture: zbornik radova*, Zagreb, Hrvatsko muzejsko društvo
- Šola, Tomislav (1990) Eko-muzej Blaca, u: *Vijesti muzealaca i konzervatora Hrvatske*, br. 3, Zagreb, Hrvatsko muzejsko društvo
- Štambuk, Maja (1994) Ruralna društva u sjeni metropole: Zagrebačka županija, u: *Sociologija sela* 32, br.1-2, Zagreb, Institut za društvena istraživanja
- Štambuk, Maja; Župančić, Milan (1995) Smještaj i društvena obilježja prostora Županije zagrebačke, u: *Županija zagrebačka - Stanovništvo i socijalnogospodarske pretpostavke razvitka* Zagreb, Županija zagrebačka
- Štambuk, Maja; Župančić, Milan; Kelejuh, Ivan (1995) Zaključci i preporuke, u: *Županija zagrebačka - Stanovništvo i socijalnogospodarske pretpostavke razvitka* Zagreb, Županija zagrebačka
- Zorić, Vesna (1996) Narodna nošnja, u: *Žumberak - Baština i izazovi budućnosti* Stari grad Žumberak, Odbor za proslavu 700-te obljetnice imena Žumberak
- Živković, Zdravko (1993) Ruralna graditeljska baština i njezina obnova, u: *Ratna sudbina hrvatske tradicijske baštine- Radovi Hrvatskog društva folklorista*, vol. 1, Zagreb, Hrvatsko društvo folklorista
- Župančić, Milan (1995) Prirodno kretanje stanovništva, u: *Županija zagrebačka - Stanovništvo i socijalnogospodarske pretpostavke razvitka* Zagreb, Županija zagrebačka

9.01

9.02

Ivan Šestan

Ethnographic Museum

Zagreb

Croatia

isestan@etnografski-muzej.hr

UDK 39.01:303

069(497.5 Zagreb).02:39

001.8:39

Professional paper/Stručni rad

Received/Primljeno: 20.06.2002

Three Research Projects of the Ethnographic Museum of Zagreb

Based on the experience of three research projects conducted by the Ethnographic Museum of Zagreb, the author formulates questions that may arise in relation to fieldwork of groups of ethnologists who engage in simultaneous research of a given area. He deals with the issues of dividing culture "by topics", of a homogenous and consistent implementation of a set research methodology, of the influence of the "subjective" aspect on the final research results and the possibilities to apply the research results. The author argues in favour of an application of the research results in the everyday practice on the researched area, with the objective of raising the population's awareness of the values of the local identity.

Key words: Ethnographic museum (Zagreb), ethnographic investigations, fieldwork (ethnography), methodology of ethnographic research

At the beginning of this paper, the intention of which is to deal with some problems of field research, I consider it important to remind ourselves of the, hopefully finally superseded division of the traditional heritage into the material one (which is the matter of interest of museums) and the spiritual one (dealt with by institutes). It is precisely this division that characterized the general fieldwork practice for a long time. Admittedly, this division was anyway caused more by practical reasons and the need for specialist training of experts than by deeper theoretical reasons. It could be even assumed that the need for experts to specialize for particular areas of traditional culture also resulted in the unintended consequence that some of the experts began dividing the heritage itself, thereby denying the "spiritual" character of the material culture and

vice versa. Unfortunately, this division has considerably marked for quite a long time the work of Croatian ethnologists, especially regarding field research. The activities of the Ethnographic Museum of Zagreb have shown, however, that this fact was not the dominant characteristic of the overall work of this institution, even though the organization of the institution could be discussed in that sense. This is also supported by the fact that the *Folk Music Department*, an active part of the Museum since 1920, was separated from this institution in 1948, as a consequence of the understanding of the need for specialized institutions at that time, which enabled the establishment of today's *Institute for Ethnology and Folkloristics*. (Gjetvaj; 58).

Since its early days, the Museum has cultivated fieldwork as one of the methods of collecting material. Observing only this segment of the Museum's activities, we will notice, as one of its characteristics, that it is mainly comprised of research conducted on a relatively small geographic area, according to plans of individual curators, with the purpose of acquiring, collecting material for exhibitions or written studies, or, as the case may be, documenting a phenomenon considered valuable. In that sense, the ethnographic research in the region of Pokuplje by navigating down the Kupa river from Karlovac to Sisak stands out as the single exception from this practice in the early days of the Museum. This research is, as opposed to most of the research projects conducted by the Museum's experts, characterized by a larger area encompassed, a numerous team and a relatively widely conceived research task. Although only two of the ten-member team were museum professionals (Vladimir Tkalčić and Milovan Gavazzi), they were all related by...*being rooted in the country soil, with a keen interest and affection for the Croatian village and its cultural tradition; but at the same time inhabitants of urban metropolitan environments, broad-minded, educated and civilized Europeans* (Muraj; 15). In this early period of the Croatian ethnology, which was still lacking many educated ethnologists, this connection provided also the rest of team with certain "research legitimacy".

The research task had been defined earlier in the *Travel document* for the years 1923/24 (Muraj; 8): 1. study of general and specific ethnological issues; 2. exploring ethnological material in the field in order to determine objects of the existing holdings, 3. acquisition of objects to complete collections, 4. promoting interests of the museum and identifying field commissioners. However, in the museum problem area, in the context of which I intend to analyse three research projects that were conducted much later, the research of Pokuplje has posed a fourth research task, ...*the promotion of museum interests and identification of field commissioners*. It is evident that the museums nowadays also deal to a great extent with the same set of issues as they had in the early 20th century, only that it is formulated differently today. It is nothing but understandable that in 1923, professionals of a relatively young institution (the Museum is operative since 1919) felt the need to establish its reputation and consequently the recognition of traditional heritage in local communities. Much later, after the Museum has carried out three major research projects, which are in some segments comparable to the Pokuplje research, the question of the relevance of the results is still equally present and the need to earn recognition of the tradi-

tional heritage with the local population is still a live issue. However, the way to accomplish this objective is, due to a different social situation, completely different from what was in the mind of the researchers of the year 1923.

All of the three more recent projects were carried out in the immediate vicinity of Croatia's capital and instigated by an "*urgent need to register traditional forms of culture which are disappearing in this area due to the strong influence of Zagreb and suburban areas*".¹

The first project started in the late sixties and was finished in 1985. Since it could not be foreseen at that time that two more projects were to follow, this first project is today still colloquially referred to as "*the research of the surroundings of Zagreb*". For that purpose, the term "surroundings of Zagreb" was geographically delimited by the southern hillsides of the mountain Medvednica in the north, the Turopolje plain in the south, the locality Podsused in the west and the locality Šćitarjevo in the east.

The other two research projects were carried out in the nineties.

The 1995/96 research project was conducted in the region Žumberak, geographically defined as a upland region west of Zagreb bordering to Slovenia, stretching from the river Krka in the north and the river Kupa in the south. Administratively, the region is registered as the Sošice district.

Finally, the third field research was conducted south of Žumberak, to the southwest of Zagreb in the district of Pisarovina, encompassing the villages along the river Kupa and on the hillsides of the mountain range Vukomeričke gorice.²

All three projects stand out from the current practice by the fact that a relatively developed thematic plan, involving a multi-member team, was applied to one region. Such synchronized performance enabled a wider insight into the status of the traditional heritage than provided by sporadic individual researches conducted to that point.

Based on these three projects, I wish to address the problems I observed in the course of the work, which influenced the results. In addition, I intend give a short analysis of the current relationship of the tradition towards the contemporary, in order to explain my own relationship towards a possible application of the research results.

Description

The first research, today known as the "Research of the Surroundings of Zagreb" was conducted in a region that is, to a great extent, physically endangered by the expansion of Zagreb and smaller urban centres (Velika Gorica, Samobor and Sesvete). Unlike the other two projects, this one was carried out by ethnologists only, part by part, so that every researcher was free to use ten days a year to work on the

¹Based on the 1976 explanation of the then *Zagreb Branch of the Ethnological Society of Yugoslavia*, which initiated the idea of exploring the traditional culture of the surroundings of Zagreb

²The first financing agreement signed between the EM and the Zagreb County specified the researched region as "*...ethnographic research of Žumberak*", while the second agreement refers to "*...research of Pokuplje (former Pisarovina district)*".

part of the terrain agreed for this year. The researched area being quite large, there are considerable differences between its segments in terms of the current status of traditional heritage.

The traditional heritage is, naturally, endangered in the entire area: partly "swallowed" by the expansion of the new city precincts and population, while other parts have undergone a drastic change of the existential base. Still, this area is less threatened by the emigration of the population to the city due to relatively good communications and the possibilities to combine income sources, such as agriculture, cattle breeding and employment in economy. Truly, this is a subjective assessment based on equally subjective estimations provided by informants in the course of research, while statistical immigration and emigration data do not exist for the Zagrebačka county (Župančić: 24)

Even though traditional culture is vanishing, its traces are still very much visible. There are still numerous examples of the characteristic wooden architecture, folk costumes, fairs where the tradition can be felt in the ways of trade and the selection of hand-made items needed in a country household, parish fairs, and practices of annual and life customs. Nevertheless, social processes have caused this culture to become inevitably, part by part, confined to memories. In this context, the destructions brought about by the recent war also need to be regarded as a historical episode to be taken into account and impossible to avoid in any society. What could have been avoided is the "destruction by reconstruction" after the war. Željka Čorak's syntagm "one's own Chetnik*" provides a caricature, but also vivid illustration of not only the scope of destruction but also the gloomy fact that we are ourselves devastating our own tradition. (Kušen, 31).

Simultaneously to the research conducted by the Museum's ethnologists, the area covered by the second two research projects was investigated by a team of sociologists³, which enabled a more thorough status analysis. The assessments made during

* (trans. rem.) militant Serbian nationalist forces responsible for destructions in some parts of Croatia during the Croatian War of Independence (1991-1995) war.

³The results of research conducted in the Žumberak region are published in the book "Žumberak - heritage and future challenges", 1996, including the following content: The monument heritage of Žumberak, Population - migration and status, Housing and home inventory, Food, Fundamentals of traditional husbandry, Crafts, Transport, Trade and measurements, Textile handicrafts, Folk costumes, Folk medicine, Games and entertainment, Living customs, Annual customs, Population, Families and households, Social and economic characteristics of country households and the agriculture of Žumberak, Opinions of the people of Žumberak about development problems and advantages of their region, General overview of the economic status and development possibilities of Žumberak, Environmental approach to Žumberak. In addition to the sociological research, dialect characteristics were also researched in the Žumberak region. The results of the purely ethnological research and speech research were published in the magazine Ethnological research 6, Zagreb 1999, with the following content: Pisarovina - space, time, people, On the speech of Pisarovina, Housing, On husbandry, Food, Folk medicine, Contemporary perception of traditional crafts, Transportation and means of transport, Textile handicrafts, Folk costumes, On measurements and trade, Life customs (from birth to death), Games and entertainment.

the project "Research of the Surroundings of Zagreb" can be widely applied to the status of traditional heritage in the district of Pisarovina: the danger of emigration is not too overtly expressed, although some parts have suffered devastations during the recent war. The negative demographic trend is most prominent in the area of Žumberak, where radical changes would be required to ensure quality living conditions, due to the autarchic economy and the mountain configuration. This is the reason why many houses are abandoned or inhabited by people of advanced age.

Problems

1. Division into topics

Research conducted by a multi-member team with purpose of gaining an as comprehensive as possible insight into the traditional heritage of a certain region, indisputably offers considerable advantages compared to the research conducted by individuals focusing their interest on one or several selected topics. It is a fact, however, that in this case problems generally typical for field research manifest themselves more distinctively and ultimately result in disparity and uneven quality of dealing with individual topics.

Since large complexes are unsuitable for a comprehensive study, they need to be divided into smaller units to which our interest is focused on a temporary or permanent basis. Thus the complex of heritage is divided, on higher levels, according to scientific principles or institutions, further according to ownership, material, size, etc. (Šola: 2000, 108). This fragmentation, indispensable for the efficiency of a multi-member team engaged in field research, is on lower levels referred to as division into "topics". Unfortunately, it is impossible to make a satisfactory synthesis after the research is finished, and therefore the picture of the traditional heritage remains fragmented. This problem is especially evident in research conducted by multi-member teams.

2. Defining the topic boundaries

When researching a certain topical area, we often reach boundaries where we ask ourselves whether we are still in the domain of one topic, or already on the territory of another topic. This, of course, makes sense because we are researching the life of a human community, who were not concerned in the course of their life, to which topic their activities belong: whether the growing of cereal crops belongs to "*agriculture*", while the grinding of grain in a mill belongs to "*crafts*" or "*architecture*", whether the cattle breeding belongs to "*animal husbandry*" and the sale of cattle to "*trade*", whether the shepherd's bag is covered by the topic "*animal husbandry*" or "*textile*"...Dilemmas within one and the same topic are also caused by the different contents ascribed to a term today as compared to its content in the recent or older past. For instance, cart-wrights, carpenters and coopers will be studied as separate professions within the "*crafts*" topic. However, such distinction is, as a rule, applica-

ble to the more recent segment of traditional crafts, practiced by the so-called "*trained, qualified, skilled craftsmen*", while it is difficult to determine the "description of the profession" for skilful, self-taught individuals. If we went looking for e.g. "*cartwrights*", according to the "*more recent division*", in the surroundings of Zagreb, we would actually find a craftsman who used to make and repair parts of peasant wagons. But, soon we would find out that we have actually found a craftsman who is skilled in a whole range (or just a part of the range) of woodworking activities, and that he deals with wagons, leading-reins, yokes, wooden part of ploughs and construction of timer houses. The work of such craftsman therefore stretches over various topics: crafts, husbandry, transportation and building. According to the "folk classification", he is classified as "woodworking craftsman".

In case of team field research, the crossing over to "*somebody else's*" topic (due to a different perception of the application of the agreed methodology, subjectivity and varying capacities of the researcher, different assessment of the informant's quality...) often results in contradictoriness of data collected by two (ore several) researchers dealing with the same phenomenon. It happens frequently that, for instance, one researcher will claim that a certain phenomenon does not exist in a certain area, while another researcher (with more skill or luck?) working on an "overlapping" topic, will record this phenomenon. If such two studies are published without supervision in the same book, they will cause confusion and distrust of the thoroughness and seriousness of the research.

3. Subjectivity and lack of uniformity in the application of the accepted methodology

Every research project involving a multi-member team should necessarily start with determining a uniform methodology. However, if the project is carried out in an insufficiently known area, the agreed methodology will necessarily have to be adjusted in the course of the research. On the other hand, despite the researcher's efforts to be objective, it is not possible to avoid subjectivity regarding the research subject and the research method, which is especially evident in *ad-hoc* adaptations. Therefore, the mosaic of traditional heritage of a certain area, which we attempt to compose after research, often reflects various personalities of the researchers, various capacities for specific aspects of fieldwork and, especially, various perceptions of methods and objectives.

These problems might be, if not eliminated altogether, at least reduced to a reasonable level, by conducting preliminary researched with the purpose of establishing a uniform research methodology, by constant controls and parallel or simultaneous work adjustments in individual phases of the project, and especially by subsequent control and complementation of the material after all topics have been dealt with. These measures, however, require more time and, naturally, a more substantial funding.

When talking about tradition, we often hear - a maybe even talk ourselves - about the need of its "*preservation*". What is often forgotten is that this term is taken to mean

"recall", so that we sometimes encounter the literal interpretation of this term in the efforts to bring back "good old times", which would add quality to human life in the physical as well as the ethical sense. The ones who understand this term in such simplified way can be grouped into two opposite poles: one advocating rigid measures in the effort to petrify whatever tradition was preserved to date and to reanimate and establish it as a contemporary concept, if possible, while the other group would prefer to get rid of all this as a ballast that could cause globalisation processes, if integration proves to be impossible, to bypass us. It is a paradox that such extreme standpoints are mainly not expressed in discussions, but in practice⁴, where it should be demonstrated on a given example that we understand the principle that traditional patterns should be adapted to contemporary use and that "tradition in a contemporary context" implies the preservation of the recognizable traits and traditional spirit. Tradition is, however, a changeable category and, in order to apply its patterns, we cannot use only results of research carried out long time ago. On the contrary, constant research is indispensable both in areas that have been researched poorly or not investigated at all, and in areas already researched.

Looking back at the development of ethnological research up to date, it may seem that the only objective of our involvement with the issues of cultural heritage was the achievement of a professional and scientific results in one's own or a related profession. Of course, this is also one of the tasks, but how to answer the question about the application of such results? How could they be used in the contemporary life of the immediate and broad community, who should decide how and by whom they could be applied?

The need to protect tradition has been mentioned recently in the context of the need to preserve one's own cultural identity, threatened by globalisation processes. Despite the frequently reported positive examples from developed countries and the belittling of the danger the identity is exposed to, it seems that tradition nevertheless comes off distinctively second-best; it is a fact that concrete examples of the application of traditional patterns in the contemporary context are still few and mainly poorly executed. I believe the problem can partly be ascribed to the tradition being perceived as a cultural complex belonging exclusively to the past, and thereby to the "museum" sphere. Precisely this is the reason why the more or less successfully implemented projects in this area up to date are actually open-air museums (Old village Kumrovec, Donja Kupčina, Ozalj). Paradoxically, one of the rare projects involving a generally successful modernization of the traditional patterns was

⁴The contemporary rural architecture is commonly mentioned as one the most frequent examples of such perception and the lack of understanding and care for the tradition. The devastation of the village started before the Croatian War of Independence and was continued through ravages of war and the post-war reconstruction. But how can the architects (experts) be expected to show sensitivity for traditional architecture, if rurism was abolished on the architecture department of the Faculty of Architecture, Geology and Construction as far back as in the fifties, at a time when about 74% of the population lived in rural areas (Živković, 23).

carried out by foreigners in the construction of the Children's village Ladimirevci. Respecting the basic characteristics of the Panonian village, they managed to preserve the spirit of the regional architecture and settlement organization combined with a contemporary housing culture.⁵ It is difficult to explain why this is only an isolated example. First, it would be necessary to answer the question whether ethnologists need to take part in projects involving, for instance, urban planning, tourist, designer, agriculture and other projects?⁷ It seems that this is where the problem lies: ethnologists are not architects, designers, tourist experts, agronomists, and they in turn are not ethnologists. Thus, our results, with some positive exceptions, remain in the strict area of the profession, even though the society in general has demonstrated a considerable interest for its own traditional heritage.

Conclusion

The field research conducted by the Ethnological Museum of Zagreb (and the research by other institutions) represent a potential that could serve as a guideline for interventions with a potentially positive effect on the current situation in the researched area, marked by a difficult economic situation and negative demographic trends. The basic condition for this is that this fact is recognized with a sincere wish that the analysis of material is respected in development plans both on the local and the state level.⁶

The projects discussed here have been implemented in areas that administratively belong to a lesser degree to the City of Zagreb and predominantly to the Zagreb County. These areas are mainly rural areas, where the possession of agricultural land forms the base of existence and the average size of such land is, at least in the County, above the Croatian average level (Štambuk, Župančić, Kelebuš; 87). This needs to be definitely borne in mind when evaluating the relevance of the folk heritage for the rural environment.

In order to explain the potential that is, in my opinion, inherent to the traditional heritage, I must emphasize that the difficult situation of the village is the result of the overall economic but also a specific demographic situation. The average age of the rural population is in constant growth. These two problems are closely interlinked: in order to stop the migration of younger population to urban centres, the village life

⁵ I am grateful for this information to my colleague Zdravko Živković.

⁶ After the devastation of villages caused by the Croatian War of Independence, Croatia did not take the chance to use the vast material owned by institutions dealing with the research of traditional heritage, not even the comprehensive material of the *Department for the Protection of Cultural Heritage of the Ministry of culture* in the reconstruction. As early as in 1992, the Croatian Folklorist Society tried to draw the attention to problems about to emerge in the course of the expected reconstruction by organizing an expert conference. Works of Zdravko Živković and Eduard Kušen, precisely suggesting the principles to be respected in the reconstruction of the villages, are published in the Proceedings of the conference.

should improve to reach contemporary standards and the perception that life in the village is of equivalent value to the life in the cities should be strengthened.

The researched area is delimited by the administrative boundaries of the Zagreb County. With respect to this county, sociologists have established the following: *The purpose of emphasizing individual specifics of this region is to show the complexity of the interrelation between the city of Zagreb and the surrounding area and to plead for a qualitatively different approach to the analysis of interdependence and correlation between these two environments. This means at the same time that the activity of the population, as well as the purpose and the future of the Zagreb County is not necessarily to become a mechanical extension of a big city and to exist in "the shadow of a metropolis", but to become, based on its specific natural characteristics and creative efforts of the inhabitants, an equal segment of the broader region and partake in the collective efforts to reach a higher level of civilisation and culture of the region as a whole.* (Štambuk, Župančić: 11)

The basis for ensuring the equality of life in the broader region, defined in such way, must at any rate involve, in addition to *the specific natural characteristics and creative efforts of the inhabitants*, also the features of cultural heritage. This ethnological research (as well as its possible and welcome continuation) can make an important contribution to this ... *plea for a qualitatively different approach to the analysis of interdependence and correlation* between the city and its surroundings.

The heritage of the researched area contains some features that would fit well into the strategy of economic recovery based on the "*stimulation of small and middle enterprises*". Provided politicians did not deprive this syntagma of its credibility through incessant repetitions without real effects, it could really give a chance to traditional heritage. In Croatia, agriculture and stockbreeding still function within small farms, which may be treated as small entrepreneurial units. While sociologists maintain that farms in this area are *generally affected by depopulation and are in an evident decomposition stage* (Štambuk, 1994: 24), it seems that neither the establishment of better communications with the metropolis nor providing better employability in a non-agriculture branch in the immediate vicinity are sufficient to stop this trend. One the other hand, it should not be forgotten that one third of the settlements in the area of the Zagreb county has less than hundred inhabitants, which is considered insufficient for development without any additional assistance (Štambuk, 1994: 16). In a situation when the term "subventions" is predominantly understood as the credit funding of individual initiatives under various conditions, it is clearly very important to optimally use all available resources and by doing so, not neglect in any case the traditional heritage. In such cases, especially regarding the development of the so-called "rural tourism", which has the potential of converting the cultural wealth of the village into material wealth (Kušen, 33) or the production of "healthy food", funding activities in such small communities could also prove to be profitable.

These research projects in the analysed area have registered activities with a long-standing tradition, and it should be therefore assumed that the support of these activities could be best accepted by the population.

In the lowland area of the Pisarovina district, the breeding of dairy cows, pigs and geese for sale were registered as the traditional activities; therefore it would be logical to stimulate and modernize precisely these activities, which would be based on the market and processing capacities of close cities. Similarly, areas to the north and northeast of the city cherish the old tradition of vegetable production for city markets. On the other hand, the economy of Žumberak is marked by an expressive autarchy, as well as a hilly landscape and pedological characteristics, which have not provided a basis for a relevant production directed to big markets. In relation to the attractive countryside and the closeness to the city, the tradition of this area provides good conditions for the development of the so-called rural tourism, with individual farms would function as catering establishments, where the autarchy as part of the offer would become a trademark ("*See for yourself how the food we offer was grown...*"). Ten years back, a catering establishment was built in this area, attempting to combine traditional values with business thinking. Although the ethnological component of this project could be considered a failure⁷, numerous visitors on nice spring, summer and autumn days demonstrated how a systematically simulated part of the tradition of Žumberak could become the source of income and motivate young people to stay at the country.

The stimulation of modernized traditional branches of economy should be accompanied by efforts to re-establish the dignity of country life, education on the characteristics of the local traditional culture and renewed consciousness about its values, because good earning conditions and a higher life standard are no longer sufficient to keep the working-age and fertile population in the village. After World War II, the socialist strategy of economic development was based on basic industry in the cities, which required large numbers of workers. At the same time, the village was increasingly perceived as a culturally backward environment and remnant of the superseded stages of cultural development. Although this system is not dominating today, it nevertheless seems that we can talk about a loss of respect towards the local cultural identity. In a situation like this, the gathering of population around projects that bear witness to and educate about belonging to a characteristic cultural identity can play an important role in the re-establishment of dignity and pride for being part of a local culture.

In that sense, the research results based on data collected in the community and from its members could become the backbone of the project to be implemented by

⁷This catering establishment was conceived as the reconstruction of a *Žumberak village* and constructed from houses purchased in the surrounding area and relocated. At the time, the owner had ambitions to offer to tourists, in cooperation with experts for the heritage preservation, local specialties and various programs related to the tradition of Žumberak. After he had realized that the "cooperation with experts" involved an unnecessarily time-consuming and equally unnecessarily expensive projects preparation, he mounted wooden houses according to his own idea. However, the form of the houses does not correspond to the typical houses of Žumberak and the organization of the village does not reflect the one of a traditional Žumberak village. The settlement has been lately called the "Žumberak eco-village".

local communities and population, under the auspices of experts (both the Ethnologic Museum of Zagreb and other institutions). The projects should not be oriented solely towards the revelation of unknown historical facts to the contemporary population, but moreover to the affirmation of everything valuable that characterizes local culture. In that sense, the suggestiveness/impact exerted by the reputation of respected urban cultural institutions on the population could be very useful.

The project should encompass a range of ongoing actions on an as small as possible geographic area, aligned with the local infrastructure: local museums, school, folk dancers and singers⁸, private museum collection, an industrial or manufacture plan typical for this particular area. At regular intervals, small-scale local actions should become part of larger-scale actions organized in a wider area of the surroundings of Zagreb, in order to make every small community get an idea of the relevance of their culture in a wider context.

This project is not about presenting a certain area and its heritage to a foreigner, but above all to members of a particular community in its entirety, i.e. the presentation of the entire territory, of everything that was valorised and registered as relevant (buildings, urban units, outbuildings, typical landscape characteristics, ensembles, events, individuals, etc. (Šola: 1990, 22).

Through exhibitions, workshops, celebrations of important dates for the community, but also through active participation of its members in the collection of data and documentation of the local culture, such project would function as an "*identity factory*", with the purpose of forming the awareness of a local cultural identity (Kolbas: 104). If the local community is situated close to a big city such as Zagreb, the rural characteristics of the local identity are under a strong pressure of globalisation processes, which used to be called "*the influence of the city on the village*" at the time when they were still insignificant. But nowadays, when this area is becoming part of the city or a suburb, the main task of the "*identity factory*" in the formative process of a new identity should be to secure an equal role to the rural characteristics that once used to be dominant. It needs to be emphasized that this does not mean a need to impose revalorised superseded values, but to establish continuity between the past and the present cultural identity. It is well known that traditional culture is often perceived one-dimensionally: either idealised or disparaged for various reasons. Recently, the meaning of the word *rurbansim*, a pejorative for the introduction of rural values into urban culture, is applied in this meaning to the entire traditional culture, thus opposing the urban culture (as something to be aspired to) to the rural

⁸What is required here is not only a direct participation in scenic performance or the use of older villagers as mentors, but the participation of the entire local population and all generations in tradition-based events. It does not have to be a reanimation of some historical events, they can be also staged in a modernized form. It is important that they provide an opportunity and a motive for learning about one's own tradition (celebrating traditional dates related to a religious or other occasion).

culture (as superseded). Not so long ago, the term "folklorism" was attributed not the identical, but still quite a similar meaning, which was common until the sixties when Herman Bausinger introduced the terms "positive and negative folklorism" (Rihtman-Auguštin: 81). On the background of this perception of the formation of a "new identity", the Ethnological Museum could take an important place, which is valorised here from the perspective of its field research. Naturally, this does not mean that its position is above the ones of other institutions. In such projects in this area, an important role could be taken by other museums of Zagreb, as "*identity factories par excellence*", but also the ethnographic collection in the Sošice abbey, the open-air museum in Donja Kupčina, complex museums in Samobor, Velika Gorica and Sesvete, local schools, the archaeological park Šćitarjevo at Zagreb, mineral springs in Jamnica and other sites.

As a conclusion to this text, I wish to point out that my intention in describing the possibilities of using research results of the Ethnological Museum of Zagreb was to present these possibilities in the widest possible scope. I am aware that the realization of the specified projects would require a financial support which is not probable to be provided at this point and that the results of these research projects will find their most frequent application in the expert and scientific works in the domain of ethnology and related sciences. I still hope that at least a part of the potentials will be used within regular activities of local institutions (schools, amateur culture societies, small museums and individuals), at least in segments that do not require extensive funding.

Prevela: Sanja Novak